

Stjepan Ivšić u *Hrvatskome jeziku*

Stjepan Ivšić (Orahovica, 13. kolovoza 1884. – Zagreb, 14. siječnja 1962.) jedan je od najvećih hrvatskih jezikoslovaca, akcentolog svjetskoga glasa. Velik dio njegove znanstvene djelatnosti čine dijalektološki radovi. Istraživanju štokavštine pripada njegova prva dijalektološka rasprava *Šapinovačko narječje* (1907.) te iznimno vrijedna opširna studija *Današnji posavski govor* (1913.), čiji je poseban prinos postavljanje naglaska u središte pozornosti. Godine 1911. objavio je *Prilog za slavenski akcenat*, doktorsku disertaciju u kojoj raspravlja o fiziologiji slavenskoga naglaska. Prvi je utvrdio postojanje novoga akuta u sva tri hrvatska narječja. Godine 1936. u *Ljetopisu JAZU-a* objavio je znamenitu raspravu *Jezik Hrvata kajkavaca*, u kojoj je kajkavske govore, bez goranskih, podijelio u četiri skupine. U njoj je također ponudio opis i razvrstavanja koja se temelje na naglasku. Njegov je bogat znanstveni opus upotpunjen brojnim radovima o hrvatskome glagoljstvu te poredbenoslavističkim radovima. Najvažnije standardološke priloge objavio je u časopisu *Hrvatski jezik*.

Tridesetih godina prošloga stoljeća bilo je dovoljno važnih razloga za višesmjernu skrb o hrvatskome jeziku (o načinima i daljnjemu putu njegove standardizacije, kao i o njegovu društvenome položaju) te je 1936. godine utemeljeno Društvo *Hrvatski jezik*. Izabran je privremeni odbor Društva, a među odbornicima bio je i Stjepan Ivšić. Na prvoj glavnoj skupštini 8. lipnja 1937. godine Društvo je izabralo upravni odbor. Za predsjednika je izabran Tomo Matić, a za potpredsjednika Stjepan Ivšić. Na istoj je skupštini odlučeno da će Društvo izdavati „svoj list za jezična pitanja” pod imenom *Hrvatski jezik*. Časopis *Hrvatski jezik* izlazio je samo 1938. i 1939. godine. Objavljeno je ukupno deset brojeva raspoređenih u pet svezaka (1, 2–3, 4–5, 6–7, 8–10). Glavni urednik Stjepan Ivšić sam je ispunio gotovo polovicu opsega časopisa te je tako i najplodniji suradnik. Ivšićev je prinos kakvoći i vrijednosti časopisa stoga iznimno velik. U vrijeme kad postaje potpredsjednikom Društva *Hrvatski jezik* i glavnim urednikom njegova istoimenoga časopisa, Stjepan Ivšić bio je središnja osoba jezikoslovne kroatistike.

Spomenimo također da je njemu u čast Hrvatsko filološko društvo 1995. godine utemeljilo Nagradu *Stjepan Ivšić*, koja se dodjeljuje najzaslužnijim jezikoslovcima iz područja kroatistike. Stjepan Damjanović za 114. je knjigu edicije *Stoljeća hrvatske književnosti* priredio Ivšićeva djela te su ona tako postala dostupna širem korisničkom krugu.

Prvi *Vremeplov* donosi izbor iz dvaju Ivšićevih članaka objavljenih u *Hrvatskome jeziku*.

U članku *Etimologija i fonetika u našem pravopisu* (Hrvatski jezik, br. 1, str. 3–13) Stjepan Ivšić suprotstavio se zagovornicima etimološkoga pravopisa. Zalagao se za fonološki pravopis koji bi u određenim pravilima ipak morao čuvati glasovni sastav tvorbenih sastavnica:

No posljednjih godina vidimo nešto drugo ozbiljnije. Najnovija je reforma našega pravopisa pored drugih novina uvećala, kako znamo, njegovo fonetsko obilježje uvedavši i pisanje *ts* mjesto *ds* u prefiksima, pa se sada piše i *pretsjednik* (mjesto *predsjednik*) i *otšetati* (mjesto *odšetati*) pored *sredstvo*, *gradski* i dr. Kod nas to posljednje fonetsko dotjerivanje (tu je i pisanje futura kao *biću* mjesto *bit ću*) nije naišlo na povlađivanje, šta više, čuju se sve češće glasovi *protiv fonetike uopće*, pa neki već i pišu etimološki [...]

Mnogo naših ljudi, koji bi voljeli da pišemo etimološki, živi u zabludi misleći, da je fonetika u našem jeziku nešto mlado i njemu protivno. Istina je samo toliko, da je današnji fonetski *sistem* u našem pravopisu mlad, ali tko je imao samo nešto prilike čitati i naše starije pisce i pisane spomenike uopće, taj zna, da je fonetsko pisanje to češće što dalje idemo u starinu.

Naš je današnji pravopis fonološki s morfonološkim elementima. To znači da primjerice pišemo *išarati*, *otpisati*, *pretpristupni*, *ropski*, *svadba*, ali *gradski*, *odšetati*, *predsjednik* – upravo tako kako je tridesetih godina 20. stoljeća predlagao Stjepan Ivšić.

U članku *Novine i evropeiziranje našega jezika* (Hrvatski jezik, br. 6–7, str. 105–113) Stjepan Ivšić objašnjava da postoji publicistički stil kao poseban stil standardnoga jezika te na konkretnim primjerima pokazuje kako novinari preuzimajući od stranih medija sadržaj, posežu često i za njihovim izrazom i ustaljenim izričajima. Donosimo ulomke iz teksta:

Mjesto da se kaže da je što čemu *posljedica*, da iz čega izlazi *posljedica*, koje je već kalk njemačkoga *Folge*, novinarski jezik veli da nešto *povlači posljedicu*; ispor.: Problem, koji bi mogao *povući za sobom* izvanredno komplicirane *posljedice* (*Obzor*, 4. XI. 1937). *La cherté de la vie, résultat de la triste aventure du Cabinet Blum, entraîne une série de conséquences pénibles* (*J. des Débats*, 7. XI. 1937).

Mjesto da se kaže da tko što *očekuje* ili *čeka*, veli se evropski da je u *očekivanju*, npr. Rumunjska u *očekivanju ministarske krize*; ispor.: *Le monde politique est dans l'attente de la crise ministérielle* (*J. des Débats*, 3. XI. 1937).

Mjesto da se kaže prosto da je što što, veli se da *predstavlja*; ispor.: Ako ovaj problem *predstavlja...* za Francusku vrlo osjetljivi problem (mj. Ako je ovo za

Francusku vrlo osjetljiv problem) (*Obzor*, 4. XI. 1937). La situation générale *ne présente*, aucune difficulté (*J. des Débats*, 11. XI. 1937).

Mjesto da se kaže *da se što ispituje* ili da *će se početi ispitivati*, veli se da se *pristupa k ispitivanju čega*, pa se može čitati: Odbor *će pristupiti k ispitivanju* toga pitanja (prema franc. Le comité *procédera à un examen* de cette question). *Pristupili su k ispitivanju položaja*. La droite de la Chambre s'est réunie ce matin... et a *procédé à un examen* de la situation politique (*J. des Débats*, 27. X. 1937). Le groupe de la F. R. de France... s'est réunie... et a *procédé...* à l'examen de la situation politique (*J. des Débats*, 29. X. 1937). Isti je evropeizam i u Daničićevoj rečenici: Onda *će Akademija lasno pristupiti k izdavanju zbornika* (v. BIRj. s. v. pristupiti).

Novine, osobito u manjih naroda, nastaju u velikom dijelu prevođenjem s jednog jezika na drugi. A kako se prevođenjem najlakše prenose iz jednoga jezika u drugi tuđi izričaji, to baš novine izvršuju spomenutu asimilaciju jezika. To se vidi osobito iz mnogobrojnih *jezičnih klišeja* od kraćih ili dužih *izričaja* u novinama različitih jezika. Te evropske jezične klišeje možemo vrlo dobro isporediti sa *stajalnim* epitetima i čitavim rečenicama u narodnim pjesmama. Kao što je u njima polje *ravno*, trava *zelena*, grlo *bijelo* (i u *crna* Arapina) itd., tako mogu u novinarskom jeziku npr. *ovacije* biti *spontane*, makar bile i nekoliko nedjelja spremene; *politika* svakoga vlastodršca – *dalekovidna*, makar drugi vidjeli da *će se skoro srozati*; *referat* (ili *izvještaj*) o čemu – *iscrpan*, makar oni koji su ga slušali i ništa ne razumjeli; suradnja – *tijesna* (franc. collaboration étroite), makar bila toliko labava da se pri prvoj potrebi raspadne; *mjere* ili *intervencije* obično – *energične*, makar bile *samo naoko* ili *krvave*; *lakoća*, s kojom tko svršava što, „začudna” (franc. légerté étonnante); izdevetan *boksač* izlazi nanovo u arenu - u *staroj formi* – itd.

Odabrani ulomci pokazuju da su Ivšićevi stavovi i misli aktualni i živi. Uočio je postojanje publicističkoga stila, koji je danas opisan i točno određen, sa svim osobitostima kojima se izdvaja kao zaseban stil hrvatskoga standardnog jezika, a tzv. prepisivačko novinarstvo, na koje se osvrće, raširenije je nego ikada prije.